

Dorota Sieniarska

Księga jubileuszowa

Estetyka sensu largo, pod redakcją Franciszka Chmielowskiego,
Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego 1998.

Pozycja ta zasługuje na szczególną uwagę, gdyż stanowi zbiór tekstów przedstawionych na XXIV Ogólnopolskim Seminarium Zakładu Estetyki UJ, dedykowanego wybitnej postaci polskiej estetyki i filozofii – profesor Marii Gołaszewskiej, dla uczczenia jej czterdziestoletniej pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Uroczyste otwarcie Konferencji, które odbyło się w Collegium Maius, uświetniły mowy dziekana Wydziału Filozoficznego prof. Z. Macha oraz dyrektora Instytutu Filozofii prof. Jana Suchonia. Do zebranych gości i uczestników Konferencji przemówiła również Jubilatka, wspominając między innymi swe filozoficzne inspiracje myślą Romana Ingardena i Michela Dufrenne'a, fascynację Sartrem, przemyślenia dotyczące natury, sensu i działania ludzkiej egzystencji. Pełny tekst przemówienia profesor Gołaszewskiej zamieszczony jest w *Estetyce sensu largo*, który poprzedza swoisty hołd złożony Jubilatce w imieniu Zakładu Estetyki przez profesor Krystynę Wilkoszewską – *W Dzień Jubileuszu...* Wiele można by napisać o zasługach profesor Gołaszewskiej dla nauki polskiej oraz krakowskiej uczelni, z którą związana jest od początku swej kariery naukowej do chwili obecnej. Dość wspomnieć, że we wczesnych latach 70. profesor Gołaszewska zainicjowała – i jednocześnie stała się głównym organizatorem corocznych Seminariów Estetycznych, odbywających się w Krakowie lub okolicach. W 1981 roku dzięki staraniom Pani Profesor powstał Zakład Estetyki UJ, którym następnie

kierowała. Dorobek naukowy oraz zainteresowania filozoficzne prof. Gołaszewskiej koncentrują się wokół tematyki związanej z estetyką, aksjologią oraz antropologią filozoficzną. Uznanie i poczesne miejsce w estetyce zapewniło Jej m.in. opracowanie koncepcji pojęcia sytuacji estetycznej, będącej przedmiotem estetyki zorientowanej empirycznie, własnej definicji wartości estetycznej oraz klasyfikacji wartości.

Teksty zamieszczone w *Estetyce sensu largo* są ofiarowane Jubilatce i nawiązują, w różny sposób, do jej myśli filozoficznej oraz problemów współczesnej estetyki. Ze względu na tematykę, poszczególne publikacje pogrupowane zostały w pięciu częściach.

W części pierwszej – *W kręgu wartości* – Józef Lipiec wkraczając w sferę zagadnień estetyczności, piękna, jego sensu oraz istoty i wartości, poddaje namysłowi kwestię „wszystko jest piękne”. Janina Makota analizuje naturę wartości przytaczając poglądy m.in. R. Ingardena, M. Schelera, W. Stróżewskiego, M. Gołaszewskiej. Autorka przypomina również własne rozumienie wartości (jako nowego jakościowego wymiaru przedmiotu, który jest jej nosicielem) oraz postawy, jakie może wobec nich przyjąć człowiek, a więc poznanie, konsumpcję i realizację. Natomiast Anna Zeidler–Janiszewska pisze o analizie zjawisk w kulturze współczesnej, które pretendują do nazwania ich *Gesamtkunstwerk*. Za Marquardem podaje typologię przejawów idei *Gesamtkunstwerku*, obejmującą istotny fragment historii sztuki współczesnej, oraz wątki Heglowskie i Schellingiańskie związane z tą ideą. Wymienione teksty obejmują swym zasięgiem dość szeroką, tradycyjną i dyskutowaną tematykę, odnoszącą się do zagadnień estetyki w kontekście teorii bytu i wartości oraz antropologii filozoficznej.

W drugiej części – *Problemy kultury estetycznej* – pojawiają się wciąż aktualne kwestie współczesnej edukacji estetycznej. Irena Wojnar prezentuje problematykę edukacji i wychowania przez sztukę, jej szans jako propozycji „ocalenia” współczesnego człowieka oraz problemów natury aksjologicznej będących wynikiem przemian w sztuce i rozwoju kultury masowej. Katarzyna Olbrycht w swym tekście, powołując się na poglądy Herberta Reada na ideę wychowania przez sztukę, pisze o sytuacji współczesnej myśli dotyczącej edukacji estetycznej, jej celów oraz związków z edukacją

kulturalną. W tych kwestiach konieczne są rozstrzygnięcia natury filozoficznej. W tej części znajduje się również tekst Michała Ostrowickiego, poświęcony genezie i zawartości pojęcia „sytuacji estetycznej”, opracowanego i wprowadzonego przez Marię Gołaszewską. Sytuacja estetyczna, której podstawowymi elementami są: twórca, dzieło sztuki, odbiorca i wartości estetyczne, zawiera w sobie wszystkie przedmioty zainteresowań estetyki; można ją traktować całościowo lub stosować do analizy poszczególnych jej elementów; pozwala na pełniejsze zrozumienie natury dzieła sztuki. Natomiast Eugenia Basara–Lipiec przypominając dawniejsze i nowe teorie dzieła sztuki (m.in. dialektyczną, socjologiczną, psychologiczną, fenomenologiczną, idealistyczną), poddaje analizie ich obecność i zmierzch we współczesnej kulturze i estetyce. Autorka zwraca również uwagę na stosunek współczesnego odbiorcy do wspomnianych teorii. Tekst Mirosława Piróga wskazuje na specyficzną naturę obszaru pomiędzy doświadczeniem sztuki i *sacrum*. Przewodnikiem po strefie znajdującej się między estetyką a teologią jest Paul Tillich – filozof i teolog.

Trzecia część – *Estetyka a nowe media* – zdominowana jest tematyką związaną z nowymi obszarami refleksji estetycznej, którą można nazwać „estetyką nowych mediów”. Współczesny film, fotografia cyfrowa, instalacje interaktywne stanowią wyzwanie dla estetyków i teoretyków sztuki. W atmosferę estetycznych problemów dotyczących sztuki nowych mediów wprowadza tekst Alicji Helman, która prezentuje ciekawe spojrzenie na seryjną wypowiedź kinową, jaką jest serial filmowy. Autorka zwraca uwagę, iż tego typu produkcja, jaką jest serial kinowy, wiąże się ze szczególnym doświadczeniem widza i kreuje jego wymagania. Współczesne seryjne wypowiedzi filmowe stają się powrotem do wczesnego kina, nie zaś jego degradacją. Seryjna wypowiedź filmowa charakteryzuje się specyficzną powtarzalnością, której punktem wyjścia jest film–prototyp; interesujące są relacje między prototypem a kontynuacją seryjnych wariantów.

Pozostający w kręgu tematyki filmowej tekst Andrzeja Gwoździa wskazuje na przemiany współczesnego filmu, wynikające z faktu zaangażowania w „obsługę” różnych mediów. Film – jak pisze autor – opuścił kino i „błąka się” wśród rozmaitych mediów, stając

się zjawiskiem prawdziwie intermedialnym, które z jednej strony pobudza twórców do używania coraz to nowych technik, tymczasem z drugiej odkrywa przed widzami nowe doświadczenia. Film zmienia swe oblicze, ukazuje nowe możliwości, zaskakuje śmiałymi rozwiązaniami – nie tylko natury technicznej. Przytłoczony dużą ilością rozmaitych filmów, ogromnym wyborem i łatwością dostępu do nich, widz niejednokrotnie nie nadąża za zmianami kulturowymi w obrębie zjawiska, jakim jest kino, nie dostrzega prowokowanych „gier interfejsowych”.

Krótki, aczkolwiek interesujący, tekst Antoniego Porczaka przybliża złożony charakter instalacji interaktywnych. Z takimi dziełami sztuki najnowszej wiąże się zupełnie nowy rodzaj percepcji, gdyż interaktor (zastępujący odbiorcę tradycyjnego dzieła), wchodzi we wzajemny kontakt z urządzeniami technicznymi; znajduje się on wewnątrz dzieła, które oddziałuje na wszystkie jego zmysły. Instalacje interaktywne angażują całego odbiorcę, któremu dotychczas obce były tego rodzaju doświadczenia ze sztuką. Zjawisko to może stanowić też zarzewie nowych dyskusji na temat roli twórcy i odbiorcy dzieła sztuki. Wydaje się, że tradycyjne teorie okazują się nie w pełni adekwatne w konfrontacji z interaktywnymi instalacjami, wymagając uzupełnienia i dostosowania do nowej rzeczywistości artystycznej.

Kolejny autor – Piotr Zawojski – ukazuje zderzenie późnych poglądów Rolanda Barthesa dotyczących fotografii z twórczością cyfrowych zdjęć Ryszarda Horowitza. Dla autora tekstu Barthesowskie *Światło obrazu* stanowi zakończenie pewnego okresu refleksji nad konwencjonalną fotografią analogową. Natomiast digitalne procedury wykorzystywane przez Horowitza stają się znakomitą metaforą cywilizacyjnej przemiany: rezygnacji z tradycyjnego tworzenia obrazu. Technologia w postaci komputerów pozwala na niemal dowolne kreowanie „światów” na fotografii, elektroniczne aparaty fotograficzne ubezwłasnowolniają swych użytkowników; tej agresji techniki może jednak przeciwstawić się świadomy twórca.

Czwarta część – *W poszukiwaniu nowych rozwiązań* – zdominowana jest tematyką swego rodzaju prognostyki na terenie estetyki. Otóż, jak sugerują autorzy, a kierunek ten wydaje się słuszny, należy we współczesnej estetyce szukać nowych rozwiązań i perspektyw dla przyszłości. Franciszek Chmielowski wskazuje na „główne grze-

chy” estetyki akademickiej uprawianej jako dyscypliny filozoficznej, które nie pozwalają na właściwe spojrzenie na współczesny świat i sztukę. Autor postuluje dokonanie zmian w obrębie estetyki, tak aby w pełni mogła realizować zadania, jakie stawia przed nią nowa rzeczywistość. Czy estetyka sprostą tym postulatом ?

Piotr Orlik omawia kwestię nicości i jej obecności we współczesnej myśli filozoficznej, przywołując rozważania Karla Jaspersa, Martina Heideggera i Theodora Adorno. Następnie autor proponuje „strategię” estetyki poindyferencyjnej całości. Taka estetyka musiałaby zrezygnować między innymi z uprzywilejowywania sztuki jako obszaru odniesienia i – jak pisze Orlik – stawać by się mogła bezinteresownym, charyzmatycznym strażnikiem w meandrach uwalnianej wrażliwości

Autorki dwóch następnych tekstów – Akiko Kasuya i Maria Popczyk – prezentują rozważania dotyczące sposobów pojmowania związków oraz zależności między sztuką i naturą. Pierwsza z wymienionych autorek ujmuje problem kojącego działania sztuki w kontekście współczesnej kultury japońskiej. Głównym zagadnieniem jest, jak pisze A. Kasuya, „związek dzieła sztuki z chorobami współczesnymi” oraz wpływu terapeutycznego sztuki na przywrócenie człowiekowi duszy (powrotu do zdrowia). Wartym przemyślenia dla ludzi Zachodu wydaje się być fakt omawianego przez autorkę swoistego *katharsis* – przywracania do stanu natury chorego człowieka poprzez kontakt z dziełem sztuki. Tekst Marii Popczyk prezentuje działania artystyczne bardzo ściśle związane z naturą, do których m.in. należą takie nurty sztuki jak *land art*, *earth art* czy *environmental art*. Autorka zwraca uwagę na wpływ sztuki ziemi na człowieka, na zmianę jego sposobu myślenia o naturze oraz próby stworzenia za pomocą sztuki przestrzeni łączącej kulturę z naturą.

Piąta część – *Estetyka i interpretacje* – zawiera teksty będące w różnym stopniu komentarzami i interpretacjami wybranych teorii, pojęć oraz problemów z zakresu estetyki. Jan Hudzik, stawiając pytanie o właściwości i kompetencje estetyki w świetle współczesnych wyzwań kulturowych oraz możliwość stosowania do nich tradycyjnej aparatury pojęciowej, odpowiedzi szuka w rozważaniach dotyczących etyki smaku jako estetyki autokreacji i estetyki inności. Tekst Andrzeja Warmińskiego przedstawia, dość trudną,

jak się okazuje, próbę zastosowania psychologii – a konkretnie stworzonego przez psychologię analityczną (C.G. Jung) tłumaczenia procesu twórczego – do problematyki estetycznej, do wyjaśniania wybranych elementów sytuacji estetycznej w ujęciu Marii Gołaszewskiej. Piotr Przybysz charakteryzuje estetykę i jej podstawowe pojęcia w ujęciu Antoniego B. Stępnia. Jest to estetyka uprawiana na gruncie tomizmu egzystencjalnego, związana z metafizyką pojmowaną jako filozofia bytu i człowieka. Andrzej Nowak w swych rozważaniach wskazuje na kwestię relacji między sztuką i filozofią, a mianowicie na problem wpływu i łączenia stylów artystycznych dzieł sztuki ze specyficznymi dla danego czasu sposobami uprawiania myśli filozoficznej. Nawiązując do problematyki antropologicznej, będącej ważnym elementem filozoficznych rozważań Marii Gołaszewskiej, autor kolejnego tekstu – Piotr Mróz – dokonuje analizy „człowieka w zwierciadle filozofii”, ujmowanego w relacji do otaczającej rzeczywistości, jako jednego z najistotniejszych elementów sytuacji estetycznej. Ignacy Fiut, w tekście poświęconym krakowskiemu kwartalnikowi literackiemu *bruLion*, przybliży specyfikę jego „aksjologicznej poezji”.
